

OBSAH

Miroslav Mizera:

Article 3 and article 5: How strong is the "power of Lisbon"? /3

Samuel Arbe:

Tunisko: Rok po vypuknutí prvej arabskej revolúcie /6

Dušan Fischer:

Afganistan - od tranzície po transformáciu/10

Alieksei Kazharski:

Výhliadky rozvoja Bieloruska v kontexte ruského integračného projektu "Eurázijskej únie" /14

TRANSATLANTICKÉ LISTY

ČÍSLO 4/2011

REDAKČNÁ RADA

Matúš Korba
Marian Majer
Rebecca Murray
Lucia Najšlová
Andrej Nosko
Ivo Samson
Vladimír Tarasovič

**Transatlantické listy
vychádzajú s finančnou
podporou NATO**

EDITORIÁL

Milí priatelia, čitatelia,

„do rúk“ sa Vám dostáva v poradí už ôsme číslo štvrtročníka Transatlantické listy. Za dva roky ich existencie sme sa snažili poskytnúť domácim a zahraničným expertom priestor na ich analýzy, postrehy či komentáre k aktuálnym otázkam v oblasti zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky.

Rok 2011 bol pre analytikov bohatý na podnety, čo sme využili aj my v našich TAL-kách. V prvom čísle sme sa venovali nielen top téme slovenskej obrany – strategickému hodnoteniu obrany, ale aj širšiemu pohľadu na nedostatočné obranné výdavky, ktoré trápia takmer všetky krajiny euroatlantického priestoru. Druhé číslo analyzovalo „skokana“ medzinárodného bezpečnostného prostredia – arabskú jar. Od jej koreňov, cez krátke „case studies“ dvoch lídrov arabského sveta Egypt a Líbyu, až po zapojenie medzinárodných aktérov do riešenia občianskej vojny v Líbyi. Do tretieho čísla zaradila redakčná rada problematiku mnohonárodných projektov. Bolo to logické rozhodnutie, pretože nebolo žiadneho významnejšieho stretnutia na vyššej úrovni v rámci NATO a EÚ, ktorého súčasťou agendy by nebola buď „smart defence“ alebo „pooling and sharing“.

V záverečnom čísle druhého ročníka Transatlantických listov sme nechali voľnejší priestor pre mladých autorov a navyše sme ich neviazali žiadnou konkrétnou témou. Miroslav Mizera vo svojom článku pojednáva o tom, ako po vyše šiestich desaťročiach od vzniku NATO spolu súvisia článok 3 a článok 5 Washingtonskej zmluvy, ktoré hovoria o budovaní príspevkov do kolektívnej obrany. Autor v článku poukazuje na medzery v obrane najmä európskych spojencov, pre ktorých je napriek pozitívnemu postoju z Lisabonského summitu investovanie do obrany a budovanie kritických spôsobilostí individuálne alebo mnohonárodne (iniciatívy inteligentnej obrany, resp. zdieľania a zlučovania spôsobilostí) stále náročnejšie.

Samuel Arbe analyzuje vo svojom článku politický vývoj v Tunisku od decembra 2010. Tunisko bolo protagonistom zmien a šartérom revolúcií v severnej Afrike, avšak v priebehu roka sa pozornosť sústredila hlavne na Egypt a Líbyu a neskôr Sýriu. Tunisko však za rok dosiahlo veľké úspechy, ako konštatuje aj autor. V krajine sa v októbri uskutočnili prvé slobodné voľby, z ktorých vzišiel dočasný parlament a dočasná vláda. Napriek veľkému pokroku od revolúcie, práve nasledujúci rok bude rozhodujúci. Dočasné inštitúcie musia zvládnuť prípravu novej ústavy a pripraviť regulérne parlamentné voľby.

Arabská jar zatienila na niekoľko mesiacov súčasný bezpečnostno-politický vývoj v Afganistane, hoci je pre bezpečnosť transatlantického priestoru rovnako dôležitý ako vývoj v arabskom svete. Autor Dušan Fischer analyzuje vo svojom článku do akej miery sa podarilo naplniť závery I. Bonnskej konferencie o Afganistane z roku 2001 a aké závery vyplývajú pre Afganistan a medzinárodné spoločenstvo z II. Bonnskej konferencie z decembra 2011. V závere príspevku načrtáva možný scenár v Afganistane po roku 2014 a ponúka odporúčania, čo by malo medzinárodne spoločenstvo urobiť, aby jeho desaťročné úsilie nevyšlo nazmar.

Stalo sa už tradíciou, že aspoň jeden autor v každom čísle pochádza zo zahraničia. Do tohto čísla napísal svoj príspevok bieloruský autor Aliaksei Kazharski, študent doktorandského štúdia

na Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Autor vo svojom príspevku analyzuje integračný projekt, ktorým chce Rusko nadviazať na existujúcu colnú úniu s Kazachstanom a Bieloruskom. Táto podrobná analýza možnej „Eurázijskej únie“ dáva čitateľovi veľmi dobrý prehľad nielen o možných zámeroch Moskvy, ale aj o postavení, možných výhodách či nevýhodách pre Bielorusko, ak sa do projektu zapojí.

Vážení čitatelia,
v mene celého redakčného kolektívu Vám želám do nového roku 2012 veľa zdravia, pohody a dostatok zaujímavých článkov v Transatlantických listoch.

Vladimír Tarasovič

ARTICLE 3 AND ARTICLE 5: HOW STRONG IS THE „POWER OF LISBON“?

Miroslav Mizera

In Lisbon, NATO leaders agreed upon relevance of Article 5 and reaffirmed their persisting commitment to it as a cornerstone of the Alliance. However, key to how to actually materialise efforts of NATO member states in collective defense by „building means of continuous and effective self-help and mutual aid, maintaining and developing individual and collective capacity to resist armed attack“ was anchored more than 60 years ago in Articles 3. In times of lowering defense budgets among European allies, ongoing financial crisis and problems of individual countries of lowering public support for NATO it seems hardly probable that Alliance leaders will be both able and willing to invest more in building capabilities of national defense appropriate for meeting common Alliance' goals.

Operation in Libya pointed directly to capability gap among European allies and United States and how poor are we in Europe prepared to respond to them in places, especially where they appear. Thus, lesson learned one year on from Lisbon is as simple as this: modern defense has to be assured - at a first place- by systematic building of modern defence capabilities able to meet and respond to security challenges both home and abroad.

Washington Treaty, Forces Goals and bad track of homeworks

„What is deployable abroad is usable at home“ has been mantra of defence planners in NATO countries for years now. The assumption is indeed right- especially new and small NATO member states benefit profoundly from deploying their

national forces abroad on the basis of Article 5 whether it brings transformational effects on their armed forces or raise of the countries' credibility. That is undoubtedly true; on the other hand, we in Europe seem to miss the point anchored within Article 3 of the Washington Treaty: “In order to more effectively achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist an armed attack.”

Debate about „false choice between home and away missions“ (T. Valášek) of defence is not new whatsoever; it started in pre- Lisbon period. However, Allied engagement in Libya showed how necessary this debate is. We in Europe somehow forgot that if we want to live up to our politico- military ambitions, stand shoulder- to- shoulder to our Allies and last, but not least, take an action, we have to bring something valuable upon the table, instead of letting sole NATO member (US) to pay 75% of defense security of other 27 members. European Allies gradually fail to confirm or modify level of political ambitions that would correspond with the ability to allocate and distribute defence expenses. Consequently, countries fall apart in maintaining and developing individual and collective capacity of the Alliance and therefore materialising Article 3 of the Washington Treaty:

- **We invest little.** Comparing to US and developing countries (economic tigers), we invest little to defence both in term of % GDP or in absolute numbers. European leaders tend to ignore the fact that „defence inflation“ is 15- 20% annually.

- **We invest randomly.** Long- term planning has been a sore place of defence resorts in several NATO countries because of unrealistic

---

planning ushering into obvious random cuts in defence spendings from one year to another, despite the fact that long term stability in defence planning is usually more important than exact money spent on the military budget.

- **We invest wrong.** Looking at structure of most of defence budgets of European countries we see that it is no exception that more than 70% of them are spent on obligatory expenses including maintenance, wages and other personal funds (according to EDA, 78% of overall European expenditure are spent this way). What is more, in Europe, we have 1,6 million people in arms / 4% deployed in operations (2010) , in USA out of comparable total number of troops accounts for 18% deployed in operations.

We in the old continent enjoyed a long period of wellbeing under US nuclear umbrella, but it won't last forever. As then US Defence Secretary Gates said in his farewell speech on June 10 earlier this year, Europeans cannot count on the fact that new generation of American leaders will share the same sentiment for Europe as their predecessors (having lived in Cold War) did. If we are not able to sit around the table, we will be part of the menu for other emerging powers. If we are not able to stand up as a partner, invest as a partner, deploy as a partner, we will not be a partner to our strongest Ally- The United States. We usually find it hard to fulfill NATO Force Goals to which we deliberately adhere- and we postpone their fulfilling. Sad enough, it is our Allied legal commitment to NATO and our Allies, apart from our participation in operations of international crisis management (that is clearly a political commitment).

L&L from Libya, Test of the "Power of Lisbon"

NATO Operation Unified Protector in Libya demonstrated quite plasticly where do we in NATO stand and the operation, as every coin, had two sides. On one hand, it proved that Europeans are willing to deploy forces when instability is near, and that small countries together can make

a difference. It also proved that highest legal mandate is achievable, regional support inevitable and partnerships crucial. On the other hand, it unveiled serious weaknesses of NATO collective defence capabilities.

No intelligence services forecasted what happened in Libya in spring 2011, no European country was able to lead sustainable air campaign due to lack of resources and critical capabilities. Investing in defence capabilities explicitly noted in Article 3 and materialised in approval of Lisbon Package of Critical Capabilities proved as an elusive concept quite distinct from European realities. Operation in Libya was indeed specific-though performed in a relatively big country, the intervention took place only on a small scale of the country's territory and Allies with no need to deploy ground forces. But it showed off that European armies are short of intelligence, surveillance and reconnaissance capabilities badly needed for modern warfare.

Ivo Daalder further marked Libya operation in his November speech as „incredibly successful“ demonstrating „power of Lisbon, the power of twenty- first century NATO“. That is true if we take into consideration swift decision of NATO countries to stop killing of civilians and very small collateral damage. The other thing is that decision to support the operation by NATO countries was adopted despite the fact that 11 NATO countries had neither the naval capacity nor the modern air forces necessary to be able to participate in a campaign like this. And without both robust and unique capabilities (especially the ones of targetting and reconnaissance) of the United States it would be hardly imaginable that the operation would have run that smoothly.

Investing in security is a non- profit business, but it „pays off“

One year from NATO Lisbon Summit we face the same debate on maintaining and developing individual and collective capacity of the Alliance as we did before. Intensity of this debate is furthered by outcomes of the Operation of Unified Protector

and tightened by upcoming NATO Chicago Summit that both raise questions of unity and relevance of the Alliance, whether we think of DDPR or Smart Defence concept.

As mentioned above, Article 5 or non- Article 5 NATO operations are indispensable as long as they foster the Alliance's mission of collective defence by tackling security threats in places where they arise. That's a good news- NATO countries are aware of the fact that to prevention is far more cheaper than to cure and that investing in defence „pays off.“ However, right intentions have to be underpinned by concrete contributions, especially in the area of investing into critical capabilities, as Libya showed us.

Countries need to invest in defense at home to be strong abroad. Therefore, NATO leaders should be encouraged to understand the role of national defence as a central part of country's sovereignty and think of it as one of the state's attributes. They need to understand that building defense capabilities of their countries is an expensive business that brings profits in a very long term (like insurance), in a form of security for its citizens. What is more, national interest may be sitting in the driver's seat of individual countries' defence, but it should not preclude countries to cooperate (good example is Nordic security cooperation). Future of the Alliance most probably lie in multinational solutions and regional security formations.

Over 40 multinational projects prepared by ACT in less than year since Lisbon summit is a good started in this regard. In times of lowering defense budgets and ongoing financial and economic crisis, regional security cooperation can represent intelligent and modern way of putting Article 3 into practice in reality of 21st century. Of course, regional security cooperation within NATO will require additional investments into joint building or procurement of certain capabilities. Those capabilities, however, are the critical ones that countries need and will not be able to gain individually, not even in a long term.

Transformation of armed forces of NATO

countries into modern and deployable armies ready to meet circumstances of modern warfare is far from over. So is the transformation of single politicians into aware statesmen who comprehend value of well- equipped armies as a symbol of sovereignty and proof of credibility in international multipolar system. Armies ready and able to take an action when bad weather turns out. But, as Julien Lindly- French puts it in one of his last blogs, there is a beacon of hope that old lady Europe as a NATO 2nd leg and pillar of international security maybe old, but not dead yet: "European society is educated and technological. It is also individualistic and yet collaborative. It can think for and of itself but is disciplined and open enough to understand the vital role of partners."

The author is an Adviser at the Office of the State Secretary, Ministry of Defence of the Slovak Republic. Opinions reflected in this article are author's own and do not necessarily represent official positions of Ministry of Defence of the Slovak Republic.

References:

The False Choice Between „Home“ and „Away“ Missions <http://www.ata-sac.org/globsec2010/uploads/documents/Tomas%20Valasek%20-%20The%20False%20Choice%20Between%20Home%20and%20Away%20Missions.pdf>

Libya- A NATO Success Story <http://www.acus.org/event/irreplaceable-alliance-impact-libya-mission-nato/daalder-remarks>

The Security and Defense Agenda (Future of NATO) <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581>

The North Atlantic Treaty http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

Speech by Minister of Defence of the SR <http://www.ata-sac.org/globsec2011/highlights-news/speech-by-minister-of-defence-of-the-sr---lubomir-galko/>

The SAS War Diaries: Who Thinks Wins <http://lindleyfrench.blogspot.com/2011/09/sas-war-diaries-who-thinks-wins.html>

Article 5 ten Years On: Division or Unity? http://www.acus.org/new_atlanticist/article-5-ten-years-division-or-unity

TUNISKO: ROK PO VYPUKNUTÍ PRVEJ ARABSKEJ REVOLÚCIE

Samuel Arbe

Pred rokom sa v Tunisku začal písať príbeh, ktorý prekvapil nielen Tunisianov, ale aj ostatné arabské krajiny a predovšetkým zvyšok sveta. V decembri 2010 sa v malom tuniskom meste Sidi Bouzid odohrala udalosť, ktorá spustila explozívnu vlnu protestov. Tie sa neskôr pretavili do revolúcie, viedli k pádu režimu a inšpirovali milióny ľudí k rovnakej revolte aj v ďalších arabských krajinách. Od vypuknutia Tuniskej revolúcie ubehol už rok. Píše Tunisko úspešný príbeh? Rok od revolúcie už Tunisko absolvovalo parlamentné voľby, sformovalo parlament, vymenovalo prezidenta aj dočasnú vládu. Spomedzi krajín arabskej jari je v transformačných snahách najďalej.

Mohamed Bouazizi sa 17. decembra 2010 na protest proti represívnemu režimu polial benzínom a upálil. Práve tento mladý muž bol iskrou, ktorá naštartovala celospoločenskú zmenu v Tunisku. Protesty sa okamžite stretli so snahou o ich násilné potlačenie zo strany silových zložiek štátu. Vďaka fotkám, videám a sociálnym sieťam sa informácie o násilných represióch proti demonštrantom rýchlo rozšírili a v priebehu niekoľkých týždňov sa protesty pretavili do revolúcie. Demonštranti žiadali zvrhnutie režimu a nastolenie celospoločenskej zmeny. Autoritatívny režim, vysoká nezamestnanosť, nárast cien potravín a obmedzenie osobných slobôd boli hlavné dôvody, pre ktoré sa Tunisania rozhodli vyjsť do ulíc.

Revolúcia trvala 28 dní a jej výsledkom bolo odstúpenie vtedajšieho prezidenta Ben Aliho, ktorý prišiel k moci ešte v roku 1987. Jeho prezidentskú kariéru ohraničujú dve revolúcie a paradoxne obe nesú rovnaký názov – Jazmínová revolúcia. Tá druhá sa skončila takmer presne

pred rokom 14. januára 2011 a začal sa proces tuniskej transformácie. Najdôležitejšou úlohou bolo priviesť Tunisko k prvým slobodným voľbám keďže v krajine viac ako 50 rokov vládla jedna strana. Prvé slobodné voľby v Tunisku sa mali konať už v júli 2011, avšak prípravy zabrali viac času ako sa očakávalo. Bolo totiž potrebné zaregistrovať všetkých oprávnených voličov a zároveň aj strany, ktoré sa rozhodli kandidovať potrebovali čas na vytvorenie kandidačných listín a prípravu na voľby. Samotné voľby sa konali 23. októbra 2010 a aj napriek posunutiu termínu sa ich podarilo pripraviť v rekordne krátkom čase – 9 mesiacov po ukončení revolúcie. Z volieb mal vzniknúť dočasný parlament, ktorého hlavnou úlohou je pripraviť návrh novej ústavy, sformovanie vlády a jej následná kontrola a navrhnutie nového prezidenta.

Voľby boli prvou príležitosťou, kedy si mohli obyvatelia vyskúšať svoje nové demokratické práva a povinnosti. Pre väčšinu Tunisianov je formovanie demokratického zriadenia nová situácia a nikto sa neodváža povedať, ako realistické je dosiahnutie pozitívnej zmeny. Po revolúcii krajina upadla do ekonomickej recesie, turistický ruch skolaboval, zahraničné spoločnosti obmedzili aktivity a nezamestnanosť výrazne vzrástla, čo viedlo aj k výraznému skepticizmu obyvateľstva.

Prvá demokratická skúška

Voľby boli nepochybne najdôležitejším krokom k iniciácii transformačných procesov v Tunisku a významným signálom pre ostatné arabské krajiny, v ktorých prebehli, alebo stále prebiehajú revolučné snahy. Voľby sú podľa niektorých teórií o demokratizácii považované aj za prvú skúšku nanovo sa formujúceho politického zriadenia. O hlasy voličov sa v Tunisku uchádzalo spolu až 104 politických strán, viac

ako 10 000 kandidátov na 1 711 kandidačných listinách. Z nich najväčšie percento tvorili nezávislí kandidáti. Každá z kandidačných listín musela byť zároveň zostavená z rovnakého počtu mužov a žien. Príčinou je snaha zlepšiť postavenie žien v spoločnosti a zabezpečenie rodovej rovnosti. O 217 miest parlamentu sa teda uchádzalo viac ako 5 000 mužov a 5 000 žien. 199 miest je určených pre predstaviteľov volebných obvodov v Tunisku, 18 miest bude obsadených podľa hlasov Tunisianov žijúcich v šiestich obvodoch mimo územia Tuniska. Pred voľbami sa zaregistrovalo viac ako štyri milióny voličov a právo voliť mali aj ďalšie tri milióny neregistrovaných voličov. Volebná účasť presiahla všetky očakávania a k urnám prišlo až 90% oprávnených voličov. Hlasovací lístok teda odovzdalo 6,5 milióna z celkového počtu 7,2 milióna oprávnených voličov. Na voľbách sa zúčastnilo 13 000 domácich a zahraničných pozorovateľov a viac ako 40 000 príslušníkov bezpečnostných síl a armády.

Ako sa rozhodli Tunisania?

Priebeh prvých volieb podliehal nielen drobnohľadu pozorovateľov, ale aj svetových médií. Európska únia označila voľby za transparentné a demokratické a ich výsledky boli bez problémov akceptované na domácej aj medzinárodnej pôde.

Medzi strany, ktorým sa podarilo získať významnejší počet miest v parlamente patria: islamské Hnutie Ennahda (89 poslancov), progresívny, stredo-pravý Kongres pre republiku (CPR – 29 poslancov), Ľudová petícia – Aridha (26), ľavicové Demokratické fórum pre prácu a slobodu - Ettakatol (20) a Progresívna demokratická strana (PDP – 16), všetky ostatné získali najviac 1 - 5 miest. Spolu je v parlamente zastúpených až 27 subjektov reprezentujúcich politické strany alebo nezávislé kandidačné listiny.

Vítazná Ennahda získala až 37% voličských hlasov. Strana, ktorú vedie Rachid Ghannouchi, je označovaná za stranu „islamistov“ a vyznáva umiernenú formu islamu odvodenú od tureckého

modelu. Na druhej strane je často krát obviňovaná z používania dvojitej rétoriky. Vo verejných prejavoch sa jej predstavitelia vyjadrujú umiernené. Rovnako umiernené však nie sú ich vyjadrenia počas straníckych stretnutí. Aj hovorkyňa strany, Souad Abderrahim, niekoľkokrát urobila radikálne vyhlásenia vo verejných prejavoch.

Skôr ako sa však začnú robiť urýchlené rozhodnutia o povahe tejto strany je potrebné počkať na jej konkrétne kroky a hodnotiť Ennahdu podľa politických postojov a rozhodnutí. S prihliadnutím na fakt, že 98% obyvateľstva tvoria moslimovia a islamistická strana získala 37%, môžeme povedať, že októbrové voľby preukázali, že náboženstvo nie je determinujúcim faktorom pre politické rozhodnutia väčšiny obyvateľstva. Novozvolený parlament má mandát iba na jeden rok. V tomto čase musí pripraviť nové voľby a napísať ústavu. Strany, ktoré sa dostali do parlamentu tak majú rok na svoje etablovanie a jasnú formuláciu politických cieľov. Preto bude možné tieto strany hodnotiť až s odstupom času.

Vítazstvo „islamistov“ však nie je úplne jednoznačné. Strana Ennahda síce získala prevažnú väčšinu hlasov, avšak značnou mierou k tomu prispela roztrieštenosť progresívne resp. liberálne orientovaných strán a kandidátov. Vítazná strana v čase pred voľbami, počas kampane, ale aj po volebnom dni vystupovala koherentne a hovorila jedným hlasom. Presný opak je prípadom progresívnych strán, ktoré vo výraznej miere podporujú sekularizmus a postavili sa jedna proti druhej, prípadne kandidovali oddelene. Paradoxne sa ich programy veľmi nelíšili, boli podobné, ba niekedy až identické. Ak sa progresívne orientovaným stranám nepodarí sformovať koalíciu do nasledujúcich volieb, môžeme očakávať, že strana umierneného islamu Ennahda bude víťazom aj po voľbách v roku 2012.

Po zverejnení prvých výsledkov tuniských volieb sa v Európe objavili obavy z možného nástupu radikálneho islamu v krajinách arabskej jari. Je to ale prirodzený proces a dôkaz demokratizácie spoločnosti, že rôzne strany sa budú snažiť

osloviť voličov prostredníctvom rôznych tém. Jednou z týchto tém je aj náboženstvo. V Európe aj v Tunisku. Tak ako sa v Európe formovali kresťanské hnutia, strany alebo únie, podobne v Tunisku existuje strana, ktorá sa hlási k hodnotám islamu. Odvolávanie sa na hodnoty náboženstva neznamená nevyhnutný rozkol so základnými hodnotami demokracie.

V novembri 2011 sa v dočasnom parlamente podarilo dospieť k dohode. Široká koalícia má pozostávať z troch strán: Ennahda (stran umiernených islamistov), Kongres pre republiku (stredo-lává strana) a Ettakatol (lávicová strana). Tieto strany si majú rozdeliť aj najvyššie štátne funkcie. Premiérom sa stal Hamadi Jebali (Ennahda), prezidentom ľudskoprávny aktivista a líder Kongresu pre republiku Moncef Marzouki a predsedom parlamente je Ben Jaafer, vodca strany Ettakatol. Polemika o udržateľnosti takejto koalície je oprávnená vzhľadom na názorové odlišnosti týchto strán.

Rok výziev pre Tunisko

V čase po voľbách nebola dôležitá iba otázka ako sformovať dočasnú vládu, dôležité bolo tiež definovanie politického systému pre Tunisko. Do úvahy pripadali dva systémy – parlamentný alebo prezidentský. V prípade ak by sa Tunisko vydalo cestou jednokomorovej parlamentnej demokracie znamenalo by to, že väčšinu exekutívnej moci ostane v rukách vlády a nie prezidenta.

Posilnenie právomoci prezidenta by znamenalo rovnomernejšie prerozdelenie moci medzi „islamistov“ a liberálne orientované strany. Napriek tomu, že víťazná strana Ennahda sa pôvodne rozhodla vzdať sa parlamentného modelu, svoje rozhodnutie zmenila a trvá na ňom. Parlamentný model so silnou pozíciou premiéra ich zvýhodňuje, nakoľko majú ako strana s najvyšším počtom miest v parlamente, právo na tento post.

V aktuálnej legislatívnej úprave fungovania dočasnej vlády sú mierne posilnené právomoci prezidenta, čo pravdepodobne povedie k proporčnému rozdeleniu moci medzi dvomi ideologickými prúdmi. S najväčšou pravdepodobnosťou bude táto otázka predmetom ďalších diskusií v rámci už existujúcej širokej koalície. Dočasná vláda má ostať pri moci rovnako dlho ako parlament, teda do nasledujúcich volieb v roku 2012.

Dočasný parlament bude mať za úlohu pripraviť text ústavy, o ktorej sa s najväčšou pravdepodobnosťou bude hlasovať v referende. Práve nová ústava môže viesť k legislatívnemu „zaseknutiu“ parlamentu. Široká koalícia môže prispieť k väčšej kontrole výkonnej moci, rovnako sa však môže stať najväčšou prekážkou pri formulovaní novej ústavy. Nejasné ostáva najmä postavenie náboženstva vo verejnom živote. Islamisti a liberáli sa dostávajú do názorovej konfrontácie v otázke zahrnutia náboženstva do novej ústavy a takmer okamžite po vymenovaní dočasného parlamentu sa začali demonštrácie. V Tunisku prevláda dlhodobá nedôvera voči štátnym inštitúciám a politickým elitám a desaťročia vlády jednej strany výrazne ovplyvnili vzťah obyvateľstva a vládnej vrstvy. Nezakorenenosť demokratických tradícií spojená s pomalými transformačnými procesmi môže viesť k opakovaným protestom a nespokojnosti obyvateľstva. Nezodpovedaná zostáva aj úloha dočasného parlamentu. Bude jeho hlavnou úlohou príprava novej ústavy a zákonov nevyhnutných na jej schválenie, alebo bude môcť pripravovať a schvaľovať akékoľvek zákony?

Dôležité je tiež jasné rozdelenie moci medzi zákonodarnú, výkonnú a súdnu, tak aby sa predišlo monopolizácii moci. Tento proces je bezprostredne spojený s viacerými reformami. Neodkladná je reforma bezpečnostného sektora. Tá sa musí realizovať v najširšom možnom význame a zahŕňať sériu reforiem. Nevyhnutná je najmä reforma polície, pretože policajný zbor pôsobil ako hlavný silový nástroj bývalého režimu. Vzťahy

polície a verejnosti sú preto dodnes vyhrotené. Reformným procesom musia prejsť aj ozbrojené sily. Úloha silových zložiek bude upravená v ústave, ktorá jasne zadefinuje ich poslanie – „ochraňovať tuniský národ a revolúciu.“ Rovnako dôležitá je reforma súdneho systému, ktorý desaťročia súdil a rozhodoval na základe politickej objednávky.

Enormné regionálne rozdiely a zlá ekonomická situácia spôsobená poklesom tržieb z turizmu a odchodom zahraničných spoločností a investícií z krajiny sú hlavnými faktormi, ktoré môžu ohroziť transformačný proces v Tunisku. Zlepšenie ekonomickej situácie a snaha o odstránenie regionálnych diskrepancií by sa mali dostať aj do programu súčasnej vlády.

Namiesto záveru

Tunisko je prvou a preto aj priekopníckou krajinou spomedzi revolučných krajín arabského sveta. V rekordne krátkom čase pripravilo svoje obyvateľstvo na voľby, ktoré sa dajú považovať za úspech. Príprava novej ústavy môže viesť k novej vlne protestov a k polarizácii spoločnosti na dve skupiny – liberálnu a tradičnú. V prípade, že sa nepodarí v priebehu jedného roka pripraviť a v referende schváliť novú ústavu, to môže viesť k umelému predlžovaniu mandátu dočasného parlamentu a politickým nepokojom. Negatívna politická situácia môže následne vytvárať neistoty a vyústiť až do prehĺbenia ekonomickej recesie.

Na druhej strane má Tunisko unikátnu príležitosť vziať svoju budúcnosť pevne do rúk a prostredníctvom legitímne zvoleného dočasného parlamentu pripraviť novú ústavu a priviesť Tunisianov k regulárnym voľbám. Najbližší rok

ukáže, či bude „najeurópskejšia“ krajina severnej Afriky úspešne pokračovať v demokratizačných procesoch. Ak áno, môže slúžiť ako príklad pre ostatné arabské krajiny a odovzdávať svoje skúsenosti iným. Tunisko doposiaľ píše úspešný príbeh, ak sa mu to podarí aj v nasledujúcom období, zachová si svoj status demokratizačného priekopníka v širšom MENA regióne.

Výzvy, pred ktorými dnes Tunisia stoja, vyžadujú množstvo snahy pri vytváraní spoločnej demokratickej kultúry založenej na dialógu, akceptácii, participácii a rovnosti príležitostí.

Autor je výkonný riaditeľ Centra pre európske a severoatlantické vzťahy

Referencie:

Al Arabiya News. Islamists, liberals confront each other as lawmakers draft Tunisia's new constitution, 3. december 2011. <http://english.alarabiya.net/articles/2011/12/03/180661.html>

BBC News. Tunisia votes in historic free election. 23. október, 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15416702>

CBC News. Moderate Islamist party wins Tunisian elections. 27. október 2011. <http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/10/27/tunisia-elections.html>

Hilal, Leila. Next challenges for Tunisia. In: Foreign Policy, 10. november, 2011. http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/11/10/rewriting_tunisia_after_the_elections

Odporúčaný zdroj:

<http://www.tunisia-live.net/>

AFGANISTAN – OD TRANZÍCIE PO TRANSFORMÁCIU

Dušan Fischer

Konflikt v Afganistane a v jeho blízkom okolí trvá už viac ako desať rokov. Afganistan nikdy nebol pokojný región a už od osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia striedajú inváziu Sovietskeho zväzu občianske vojny a regionálne konflikty vo vnútri štátu. Spojené štáty americké a ostatné členské krajiny NATO sa však do priameho konfliktu s Afganistanom dostali až po útokoch z 11. septembra 2001. Krátko po útokoch na budovy Svetového obchodného centra a Pentagonu nasledovala invázia spojeneckých vojsk do Afganistanu s úlohou odstrániť Taliban. Útoky na Afganistan oslabili teroristické hnutie al Kaida a odstránili Taliban z moci. Napriek týmto počiatočným úspechom však povstalecké aktivity Talibanu pokračujú aj desať rokov po útoku. Po zvrhnutí talibanského režimu bola zorganizovaná medzinárodná konferencia v nemeckom meste Bonn v decembri 2001.

Bonn I: prvé výzvy a nová vláda v Afganistane

Prvá Bonnská konferencia mala za úlohu načrtnúť reformu v Afganistane po páde Talibanu a vytvoriť dočasnú vládu v krajine. Dočasná Afganská vláda (Afghan Interim Administration, AIA) mala pre svoj nízky rozsah právomocí v krajine len šesť mesačný mandát. Jej predsedom sa stal nezávislý Paštun Hamid Karzai. Po uplynutí jej polročného mandátu sa zišla Veľká rada (Loya jirga) s cieľom zostaviť Afganskú prechodnú vládu (Afghan Transitional Administration, ATA) a zvoliť prezidenta s mandátom do riadnych volieb v roku 2004. Favorizovaní boli najmä dvaja kandidáti - predseda AIA Hamid Karzai a bývalý prezident Afganistanu a predtým aj Spojeného islamského

frontu Burhanuddin Rabbani. Rabbani však neskôr svoju kandidatúru stiahol pre zachovanie národnej jednoty v prospech Hamida Karzai. Hamid Karzai sa tak stal novým prezidentom so ziskom 83% hlasov.

Po Bonnskej dohode sa zároveň navrhla aj prvá verzia ústavy, ktorá sa inšpirovala hlavne ústavou z roku 1964. Veľká rada novú ústavu schválila v januári 2004.

Bonn II: Kam sme sa posunuli?

V decembri 2011, presne desať rokov od prvej konferencie sa uskutočnila druhá Bonnská konferencia o Afganistane. Konferencia sa sústredila najmä na tri dôležité ciele:

- Občianskoprávne aspekty procesu transformácie krajiny a odovzdávanie zodpovednosti za bezpečnosť na Afganskú vládu po roku 2014
- Dlhodobé zapojenie medzinárodného spoločenstva a ďalšie medzinárodné záväzky voči Afganistanu po odovzdaní správy nad krajinou
- Politický proces, ktorý zabezpečí dlhodobú stabilizáciu krajiny, t.j. národné uzmierenie a integrácia bývalých bojovníkov Talibanu.

Napriek tomu, že v niektorých provinciách už prebieha proces tranzície a afganské bezpečnostné zložky nad nimi prevzali kontrolu, medzinárodné spoločenstvo sa stretlo s afganskými lídrami, aby vytvorili spoločný plán a stratégiu na celkovú obnovu Afganistanu. V Bonne sa stretlo takmer tisíc delegátov z 85 krajín, vrátane nemeckej kancelárky Merkel, afgánskeho prezidenta Karzaia, americkej ministerky Clinton, či Pan Ki-muna, generálneho tajomníka OSN. Afganský prezident Karzai vo svojom príhovore na konferencii uviedol, že za najdôležitejšie pre svoju krajinu považuje mier. Ďalej vyhlásil, že Afganistan už nemôže padnúť do rúk nikomu, kto z neho

spraví hrozbu. Na konci svojho príhovoru privítal aj snahu Európskej únie zapojiť sa do mierových vyjednávaní. Zapojenie partnerov do rozhovorov bude najdôležitejšie v dekáde od 2014 do 2024.

Hlavným zámerom konferencie bolo zabezpečiť podporu medzinárodného spoločenstva pre pomoc a spoluprácu s povojnovým Afganistanom. Ide predovšetkým o prevenciu násilia, spoločné budovanie kapacít pre služby, ktoré Afganci potrebujú, zabezpečenie menej korupčného prostredia (najmä v oblasti bezpečnostných štruktúr).

V posledných týždňoch a mesiacoch roku 2011 sa Afganistan pripravuje na fázu vedenia krajiny bez prítomnosti spojeneckých vojsk. Medzinárodné spoločenstvo bude poskytovať len nevojenskú pomoc. Jedným z potenciálnych problémov, s ktorými sa musí vláda zaoberať, sú nízke platy bezpečnostných síl, čo môže viesť ku korupcii. Ďalšími výzvami je transformácia fungujúceho štátneho systému, reforma súdnictva, zabezpečenie a kontrolovanie ekonomického progresu v krajine. V neposlednom rade by mala vláda vyslať signál susedným krajinám (najmä Pakistanu), že medzinárodné spoločenstvo Afganistan neopúšťa alebo ho ponecháva na milosť svojho osudu, ako to bolo v osemdesiatych rokoch po odchode Sovietskych vojsk.

Ešte pred začiatkom konferencie sa debatovalo o tom, či sa jej zúčastnia aj zástupcovia Talibanu a Pakistanu. Pakistan, najväčší štát susediaci s Afganistanom a najväčší problém pre krajinu v dlhodobej perspektíve, sa na konferencii odmietol zúčastniť. Účasť zrušil po tom, ako útok vojakov NATO na afgansko-pakistanských hraniciach v novembri zabil 24 pakistanských vojakov. Pakistan teda konferenciu bojkotoval a aj snaha pozvať Taliban ako „mierového partnera“ zlyhala. Ich neprítomnosť síce neovplyvní dlhodobé plány na obnovu krajiny, na druhej strane však absencia Talibanu pri rokovaní stole situácii v Afganistane príliš nepomáha. Vylúčenie Talibanu z rokovania nie je správna cesta. Taliban si totiž vytvoril bezpečné útočisko na regrutáciu a tréning nových bojovníkov v Pakistane práve

preto, že jeho predstavitelia neboli pozvaní na prvú konferenciu v Bonne, ktorá sa konala tesne po páde ich vlády. Afganský prezident Karzai v tejto súvislosti obvinil Islamabad, že sa snaží svojimi rozhodnutiami blokať mierové rozhovory medzi Afganistanom, Pakistanom a zástupcami Talibanu. Ďalší kľúčový sused Afganistanu, Irán, sa na konferencii zúčastnil.

Záver konferencie nie sú jednoznačné a k jednotlivým článkom predbežnej dohody chýbajú podstatné detaily. Jedným z príkladov je otázka financií, ktorá bola na konferencii síce často spomínaná, detailne však bude diskutovaná až na konferencii v Tokiu v júli 2012. Podstatným problémom je aj „vzdialenosť“ medzi Bonnom a Kábulom. Všetko, čo sa prerokovalo, a v istom znení odsúhlasilo, si ešte prejde dlhú cestu, kým sa to odzrkadlí v samotnom Afganistane. Rovnako kritickou otázkou ostáva aj to, čo sa zmenilo za desať rokov od konferencie v Bonn v roku 2001? V čase druhej konferencie boli vojaci ISAF ešte stále v Afganistane, a ešte stále operovali v prostredí nefunkčnej vlády prezidenta Karzai a povstaleckými aktivitami Talibanu.

Ako ďalej po Bonne II?

Aby sme mohli o bonnskej konferencii v konečnom dôsledku hovoriť ako o úspešnej, malo by sa aj po jej skončení myslieť na niekoľko dôležitých aspektov. V prvom rade Afganistan musí byť aj naďalej prioritou pre medzinárodné spoločenstvo. A najmä jeho obyvatelia. V druhom rade je potrebné vytvoriť proti korupčnú kampaň s dôrazom na spravodlivosť pre všetkých. Čo sa týka financií, akékoľvek investovanie musí byť v prvom rade spravodlivé a pomáhať tým najchudobnejším. Napriek tomu, že podľa Svetovej banky Afganistan plánuje naštartovať ťažbu medi a železa, po odchode spojeneckých vojsk v 2014 potečie do Afganistanu ročne približne 7 miliárd dolárov od medzinárodnej komunity. Tieto peniaze sú určené na financovanie chodu krajiny po roku 2014 a budú zabezpečené minimálne do roku

2021-2024. Väčšina tejto sumy pôjde priamo na reformu bezpečnostného sektora a bezpečnosť ako takú. Aj keď sa môže zdať suma 7 miliárd vysoká, podľa niektorých detailných prieskumov bude Afganistan potrebovať na spravovanie krajiny až dva krát toľko. V roku 2001 predstavovala zahraničná pomoc finančnú injekciu vo výške 16 miliárd dolárov. So znižovaním počtu prítomných zahraničných vojakov bude táto suma prirodzene klesať.

Neodmysliteľnou súčasťou úspešného rozvoja krajiny je zamestnanosť a vzdelanie. Je preto nevyhnutné aby sa v Afganistane vytvorili lepšie podmienky pre prácu a viac možností štúdia. Keď vládol v krajine Taliban, do škôl chodilo 1,2 miliónov detí (takmer samí chlapci). Dnes školy navštevuje 8,2 miliónov detí a dievčatá tvoria 40%. Od pádu Talibanu si krajina prešla dôležitými reformami a čiastočnou rekonštrukciou. Za ostatných desať rokov sa postavilo viac ciest než v celej histórii krajiny. Afganistan má parlament, vládu a fungujúcu ústavu, ktorá zakotvuje ľudské práva.

Okrem konferencie Bonn II bude aktuálna situácia v Afganistane a Pakistane aj predmetom Summitu NATO v Chicagu v máji 2012. Ako sa píše v neoficiálnej a predbežnej agende, odchod spojeneckých vojsk môže zopakovať históriu pred dvadsiatich rokov, kedy sa Taliban dostal k moci po odchode Sovietskych vojsk. Situácia v Afganistane a jej konečné riešenie v rámci NATO ukáže nielen to, či NATO dokáže fungovať iba ako organizácia pomáhajúca pri rekonštrukcii krajín, ale rovnako sa na príklade Afganistanu zhodnotí aj vnútorné fungovanie Aliancie.

Najdôležitejšie otázky o ktorých sa bude diskutovať v Chicagu sa týkajú najmä toho, či bude Afganistan a riešenie konfliktu modelom pre budúce konflikty, alebo či išlo len o jeden ojedinelý prípad. Takisto sa bude hodnotiť aj situácia v štruktúrach po 2014 a ako NATO usporiada vzťahy s členmi a partnermi, ktorí sformovali koalíciu v Afganistane.

Afganistan verzia 2.14

Napriek tomu, že sa podľa niektorých informácií v médiách plánoval úplný odchod vojakov a všetkého personálu v roku 2014, situácia na mieste vyzerá ináč. Prítomnosť armády Spojených štátov a ostatných členských krajín Severoatlantickej Aliancie bude zabezpečená aj po roku 2014. Počet jednotiek však nie je známy. Odhaduje sa niečo okolo 20 tisíc vojakov zo súčasných 130 tisíc. Jedným z dôvodov pre zotrvanie v krajine aj po jej odovzdaní lokálnym a celoštátnym autoritám je zabrániť nepriateľovi v stratégii ukrývania v Pakistane a obnovení povstaleckých aktivít po odchode medzinárodných vojsk.

Súčasný americký veľvyslanec v Afganistane Ryan Crocker je presvedčený, že obyvatelia USA, ako aj afganskí vládni predstavitelia pochopia, a budú akceptovať prítomnosť spojeneckých vojsk aj po roku 2014. Niektorí vysoko postavení dôstojníci Americkej armády tvrdia, že vojenská prítomnosť bude v Afganistane pretrvávajúť až do roku 2020.

Súčasný Afganistan ma tri hlavné problémy Prvým je bezpečnosť. Napriek tomu, že Afganistan zaznamenal veľké zlepšenia v oblasti bezpečnosti od pádu vlády Talibanu, stále nefunguje ako bezpečné miesto. V júli 2011 bol pri samovražednom atentáte zabitý starosta Kandaharu Ghulam Haider Hamidi. Ten istý mesiac bol svojím ochrankárom zastrelený nevlastný brat prezidenta Karzaia Ahmed Wali Karzai. Ahmed Karzai bol často označovaný ako vodca mafiánskych radikálnych syndikátov.

Druhým problémom je neinformovanosť, a z toho vyplývajúca neistota Afgancov, čo bude s krajinou po roku 2014. Vojenské jednotky sa postupne sťahujú a začínajú sa rysovať plány na obnovu krajiny po roku 2014. U obyvateľov to ale vyvoláva zmätok.

Tretí problém, s ktorým je nevyhnutné počítať počas procesu rekonštrukcie krajiny po 2014, je finančná situácia v Spojených štátoch a členských krajinách NATO. V dôsledku stále pretrvávajúcej ekonomickej krízy sú štáty nútené znižovať výdavky na obranu. V niektorých prípadoch nastávajú až drastické škrtky. Situácia môže spôsobiť že Spojené

štáty a NATO nezvládnu financovanie svojich prísľubov. V USA patrí znižovanie výdavkov na obranu a zahraničnú pomoc medzi najdôležitejšie témy súčasných predvolebných prezidentských debát.

Aj keď má Afganistan pred sebou ešte veľa dlhodobých aj krátkodobých plánov v procese tranzície a reforiem, krajina je na dobrej ceste. Rok 2014 bude kľúčovým aj pre prezidentské voľby, ktoré vo veľkej miere rozhodnú o ďalšom smerovaní Afganistanu. Voľby 2014 budú dôležitejšie ako predchádzajúce v roku 2004 aj 2009. Súčasný prezident Hamid Karzai už kandidatúru vylúčil. Aj keby tak neurobil, afganská ústava mu zakazuje druhé znovuzvolenie.

Krajina je plná mladých a vzdelaných ľudí, ktorí sú pripravení prevziať správu krajiny a postarať sa o jej lepšiu budúcnosť. Dôkazom bola aj vysoká účasť afganských študentov na druhej Bonnskej konferencii. Študenti na konferencii prehlásili, že budúcnosť krajiny berú aj na svoju zodpovednosť.

Navyše sú v Afganistane prítomné aj domáce národné sily, ktoré podľa predpokladov budú najviac dozerat' na celý proces prechodu krajiny. Tieto jednotky by sa mali v prvom rade cvičiť a pripravovať plány a stratégie na niekoľko nadchádzajúcich rokov. Ich prvotnými cieľom je zabráneniu návratu Talibanu. Generál David Petraeus povedal, že „dost' dobrá“ situácia pre Afganistan, bude „dost' dobrá“ situácia aj pre celý zvyšok sveta. Čo všetko to zahŕňa sa ukáže až na Summit v Chicagu a potom neskôr v roku 2014, kedy bude proces vrcholiť. Najjasnejšie sa to však dostaví najmä v rokoch po 2014, kedy budú známe predbežné výsledky procesu „afganizácie“. Pravdou je, že krajina si po desiatkach rokov nekonečných konfliktov a bojov na niekoľkých frontoch a s niekoľkými krajinami zaslúži pokojnú situáciu.

Opustiť Afganistan a prenechať riadenie krajiny lokálnym lídrom nebude ľahké. Veľa odporcov stáhovania vojsk z krajiny argumentuje tým, že

vojská Talibanu len vyčkávajú na moment, kedy sa môžu vrátiť do vedenia Afganistanu. Navyše sa rok od roka zvyšuje počet úmrtí na území Afganistanu, čo vysiela signál, že obyvatelia krajiny ešte stále nie sú v bezpečí. Cieľom vojakov NATO je vycvičiť lokálnych lídrov, zabezpečiť bezpečnosť krajiny v najväčšej možnej miere a opustiť Afganistan čo najskôr. Pôvodný plán obmedziť a prinajlepšom aj odstrániť vládu Talibanu trvá príliš dlho. Chod Afganistanu je potrebné aj naďalej sledovať a skúmať, ale už by nemal byť pre členské krajiny Aliancie aktívnou prioritou číslo jeden. Určite nie v dobe, keď sa pre finančnú situáciu v Európskej únii a Spojených štátoch každým rokom znižujú výdavky na obranu či zahraničnú pomoc.

Autor pracuje v Centre pre európske a severoatlantické vzťahy

Referencie:

Cordesman, Anthony H.: Time to get real about the future in Afghanistan, http://www.washingtonpost.com/opinions/time-to-get-real-about-the-future-in-afghanistan/2011/09/21/gIQA0XwtoK_story.html

Graham-Harrison, Emma: Afghanistan will need \$7 billion a year over next decade: WB, <http://news.yahoo.com/afghanistan-7-bln-over-next-decade-wb-171948236.html>

How to end it. The Economist, December 3rd 2011, p. 18-20

Karzai accuses Islamabad of stalling talks with Taliban, http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=473986&version=1&template_id=41&parent_id=23

Leffler, Melvyn: The War on Terror in Retrospect. Foreign Affairs Sep/Oct 2011, p. 33-44

Retting, Jessica: 10 Years After 9/11 NATO's Future Remains Uncertain, <http://www.usnews.com/news/articles/2011/09/09/10-years-after-911-natos-future-remains-uncertain?PageNr=1>

Rodrigues, David M.: Leaving Afghanistan to the Afghans. Foreign Affairs Sep/Oct 2011, p. 45-53

Xinhua: NATO not to leave Afghanistan after 2014 transition, <http://www.infowars.com/nato-not-to-leave-afghanistan-after-2014-transition/>

What comes next. The Economist, December 3rd 2011, p. 31-34

VÝHLIADKY ROZVOJA BIELORUSKA V KONTEXTE RUSKÉHO INTEGRACNEHO PROJEKTU „EURAZIJSKEJ UNIE“

Aliaksei Kazharski

O čom vlastne hovoríme?

„Euroázijská únia“ je všeobecný termín pre viacfázový regionálny integračný projekt, ktorý priamo nadväzuje na existujúcu colnú úniu Ruska, Kazachstanu a Bieloruska od roku 2010. Zamerieva sa na prehĺbenie integrácie a vytvorenie spoločného ekonomického, právneho a sociálneho priestoru. Ďalším cieľom Únie je aj založenie náležitých nadnárodných riadiacich orgánov, (také ako napr. Euroázijská ekonomická komisia, ktorá štruktúrou analogicky pripomína Európsku Komisiu). Vo svojom návrhu je tento projekt modelovaný na postupe európskej integrácie („od hospodárstva k politike“) a preto je často považovaný (geopoliticky a symbolicky) za „ruskú odpoveď“ alebo „protiváhu“ Európskej Únii.

Dôležitou udalosťou vo vývoji tohto integračného projektu sa stalo nedávne (18. novembra 2011) podpísanie „Deklarácie o euroázijskej integrácii“ prezidentmi Ruska, Kazachstanu a Bieloruska v Moskve. Táto deklarácia vyhlásila začiatok novej etapy integrácie a vytvorenie „Euroázijskej Únie“. Od 1. januára 2012 by mal začať fungovať Spoločný Hospodársky Priestor (SHP). Zároveň do roku 2015 bolo prisľúbené vytvorenie aj Euroázijskej Hospodárskej Únie.

Ešte začiatkom októbra ruský premiér (a budúci prezident) Vladimir Putin uverejnil v denníku „Izvestije“ článok, v ktorom popísal fascinujúce vyhliadky euroázijskej integrácie. Prezentoval lukratívnu víziu „obrovského trhu s viac ako 165 miliónov spotrebiteľov, s jednotnou legislatívou, so slobodným pohybom kapitálu, služieb

a pracovnej sily“.¹ Taktiež poukázal na výnimočné šance, ktoré sa otvárajú pre biznis (neobmedzený prístup na nové trhy a slobodný výber krajiny pri registrácii podnikania) a občanov (dynamický hospodársky vývoj, nárast životného štandardu a možnosť slobodného pohybu medzi členskými krajinami s účelom zamestania alebo štúdia). Z únie majú samozrejme benefitovať aj štáty, ktoré sa napokon budú musieť modernizovať tak, aby boli konkurencieschopné, atraktívne a vydržali prebiehajúcu „súťaž jurisdikcií“ v rámci SHP.

Tento projekt na papieri vyzerá veľmi dobre, hoci zlé jazyky zároveň hovoria o paródii na Európsku úniu. Avšak skutočné vyhliadky realizácie takéhoto projektu sú naozaj ťažko oceniť bez toho, aby bol vnímaný celkový kontext postsovietskej integrácie, ktorý sa doteraz vyznačoval zvláštnou povahou. Putin zároveň zdôrazňuje, že euroázijská integrácia nebude potrebovať 40 rokov implementácie, aby sa dostala od ekonomiky k politike (tak ako tá európska), pretože prihliada na skúsenosti z integračných procesov v Európe.

Postsovietská integrácia v minulosti

Na podporu tohto tvrdenia premiér Putin využíva vo svojom článku odkazy na doterajšie skúsenosti postsovietskej integrácie. Projekt „Euroázijskej Únie“ sa teda hlási k „dedičstvu“ skorších integračných pokusov, napríklad Spoločenstvo Nezávislých Štátov (SNŠ), Organizácia Zmluvy pre Kolektívnu Bezpečnosť (OZKB), a Zväzový štát Ruska a Bieloruska.

Postoj nezávislých analytikov a politológov pri oceňovaní (re)integračných snáh bývalých sovietskych republík bol vždy zväčša skeptický.

1 Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня. ИЗВЕСТИЯ. 3 октября, 2011 <http://www.izvestia.ru/news/502761>

Predchádzajúcim projektom chýbal najmä reálny pokrok. Potenciál podpísaných medzinárodných zmlúv a založených medzinárodných organizácií či národných úradov nikdy nebol využitý naplno. Hneď prvým príkladom je tzv. Zväzový štát Ruska a Bieloruska, ktorý napriek početným slávnostným vyhláseniam a deklaráciám nedokázal uskutočniť základné princípy, zadané v medzistátnych zmluvách ešte z 90-tych rokov. (Počas približne 15 rokov existencie takejto entity nedošlo k zavedeniu spoločnej meny ani k akejkolvek redistribúcii politickej moci na nadnárodnej úrovni).

Jediným viac menej funkčným aspektom je integrácia vo vojenskej sfére, príkladom ktorej je vojenské spojenectvo Bieloruska a Ruska. Avšaka napriek tomu, že boli prijaté spoločné strategické riešenia, vojenské spojenectvá opäť narážajú na politický konflikt medzi spojencami. Tak tomu bolo aj v lete 2010, keď počas etnického masakru v Kyrgyzsku kvôli odlišným politickým postojom sa jednotliví členovia OZKB nevedeli – dokonca ani v záujme medzinárodnej a regionálnej bezpečnosti – dohodnúť o spoločnom využití vojenskej sily.

Kde je teda chyba?

Prvou a samozrejmovou príčinou sú prirodzené obavy z „ruskej hegemonie“, rozšírené v prvom rade medzi elitami ostatných postsovietských krajín. Tieto obavy majú svoje odôvodnenie. Po prvé, existuje reálna ekonomická a mocenská disproporcija medzi Ruskom a ostatnými štátmi, ktorá robí podmienky postsovietskej integrácie zásadne neporovnateľnými s mocensky vyváženými podmienkami, napr. integrácie európskej. Po druhé, (a to môže byť naozaj fundamentálny problém), brzdu skutočnej integrácie v postsovietskom priestore sa stáva nedostatok demokracie.

Integrácia do národných entít si nevyhnutne vyžaduje aspoň čiastočné odovzdávanie moci, a práve toto je pre postsovietske elity a ich lídrov najproblematickejšie. Kým ani integrácia demokratických krajín neprebíha ako nepretržitý

proces, ale stále zažíva konflikty medzi svojimi optimistami a skeptikmi, aspoň sú politické elity nútené konať v širšom záujme spoločnosti. To umožňuje čiastočnú výmenu zvrchovanosti za výhody integrácie, ktorá je výsledkom celospoločenského rozhodovania.

Keďže hlavný motív autokratických elít chápeme ako neobmedzené udržanie sa pri moci, je pravdepodobné, že integrácia sa zastaví hneď keď začne úspešné plnenie tejto prvoradnej úlohy ohrozovať. Autokracie sa teda v skutočnosti nikdy neintegrujú – a to aj napriek vlastným vyhláseniam a podpísaným zmluvám.

Čo nové Rusko ponúka?

Uvedené špecifikum nabáda viacerých analytikov zaujať skeptický postoj k projektu euroázijskej integrácie. Niektorí napríklad tvrdia, že nebude mať žiadne ďalekosiahle dôsledky, kým je iba prvkom budúcej predvolebnej kampane Putina, ktorý chce využiť obraz obnoviteľa veľmoci. To nie je nič nové: postsovietske elity dobre vedia ťažiť politický kapitál z rôznych imitácií.

Keď pozorujeme túto ďalšiu „integračnú bublinu“, musíme uznať že v posledných rokoch prístup Ruska, ako kľúčového aktéra integrácie na postsovietských územiach sa však v niečom zmenil. Hovorí sa napríklad o „pragmatizme“, resp. o novom pragmatickejšom postoji ruských elít. To znamená, že v porovnaní s prvými desaťročiami postsovietskeho obdobia sa Rusko stáva náročnejšie voči svojim „partnerom“ a viac prihliada nielen na geopolitiku, ale aj na vlastné ekonomické záujmy. Neefektivita skorších pokusov postsovietskej integrácie sa možno prejavila aj kvôli tomu, že ich hlavný aktér stále vnímal tunajšiu situáciu „cez okuliare studenej vojny“, a teda negatívna úloha zastaviť euroatlantickú integráciu bývalých sovietskych republík bola naozaj prioritou. Skutočný pokrok v spoločných integračných projektoch bol len druhoradnou hodnotou.

Samozrejme, aj „Euroázijská Únia“ má

svoj výrazný geopolitický rozmer. Ved' v Moskve stále chápu svoje interakcie so Západom v postsovietskom priestore najmä podľa logiky „zero-sum game“. Avšak k mocenským, geopolitickým záujmom sa teraz pridali aj záujmy ruského kapitálu, ktorý túži po expanzii.

Keď sa hocikto snaží vysvetliť logiku konania ruského establishmentu, v úvahách sa obyčajne objavajú dva „Idealtypen“. Na jednej strane, predpoklad racionálneho motívu maximalizácie ekonomického zisku napovedá, že Rusom ide predovšetkým o peniaze a nové trhy pre väčšie ruské podniky. Na strane druhej, „hodnotový“ motív (keďže Impérium je v Rusku stále považované za hodnotu) spočíva v udržaní štatútu veľmoci, presadzovaní geopolitických záujmov a rozšírení mocenského vplyvu.

Aj keď každá z dvoch logík má svoju odlišnú inštitucionálnu a korporatívnu základňu (teda vojenská alebo biznis lobby v Kremli), v praxi nie sú jednoducho oddeliteľné. A to najmä kvôli úzkej väzbe, ktorá v Rusku spája väčšie biznisové kruhy a politickú elitu (Dá sa napríklad jednoducho povedať kde v ruskej zahraničnej politike končí presadzovanie záujmov Gazpromu a začína presadzovanie záujmov ruskej vlády a naopak?). Toto spojenie patrí medzi dôležité zvláštnosti ruského kapitalizmu, na ktoré sa inak často zabúda. Avšak existuje viacero „symptómov“ toho, že ruský druh kapitalizmu sa podstatne líši od toho na čo sú zvyknutí Európania. Jeden z posledných príznakov sa ukázal v septembri: Slovenský plynárenský priemysel spolu s ďalšími európskymi podnikami zažili raziu pre kartel s Gazpromom.² Ruské monopolistické zámery a agresívna expanzia na energetických trhoch sú, samozrejme, spôsobené tým, že ide aj o obrovské peniaze a o hlavný nástroj geopolitického vplyvu. Avšak z istého hľadiska je to aj kvintesencia nepísaných pravidiel ruského kapitalizmu. Mimochodom, práve takáto špecifická povaha ruských obchodných vzťahov zabráni scenáru v ktorom Rusko a príslušní

2 Brusel urobil v SPP raziu pre kartel s Gazpromom. <http://ekonomika.sme.sk/c/6073928/brusel-urobil-v-spp-raziu-pre-kartel-s-gazpromom.html#ixzz1eSURbsaL>

členovia jeho euroázijskej ekonomickej únie (konajúci podľa racionálnej „trhovej“ logiky ekonomického zisku) by sa mohli pripojiť do európskeho hospodárskeho priestoru – a nastal by dlhoočakaný „end of history“.³

V tom, ako sa správa Rusko je určite prítomná racionálna, „ekonomická“ logika zisku, čiže na eurázijskú integráciu sa môžeme pozeráť nielen ako na geopolitický, ale ako aj na „business projekt“. Len špecifikom tohto projektu je samozrejme to, že ekonomické ciele budú dosiahnuté pomocou politických a mocenských nástrojov. A aj naopak.

Čo to všetko vlastne znamená pre dnešné (ale aj budúce) – Bielorusko?

Nie je to prvý integračný projekt s Ruskom, na ktorom sa podieľa terajšia bieloruská vláda. Bieloruský politiko-ekonomický model si už dlhodobo užíva výhody úzkych hospodárskych vzťahov s Ruskom. Rusko je pre Bielorusov hlavným obchodným partnerom⁴ a prístup na ruské trhy je podmienkou prežitia pre kľúčové podniky bieloruského priemyslu. Okrem trhov bolo Rusko tiež zdrojom lacného plynu a ropy, pričom ruská ropa sa nielen využívala pre vnútornú spotrebu, ale po spracovaní na bieloruských rafinériách bola reexportovaná do krajín EÚ.

Viacročné hospodárske vzťahy medzi Bieloruskom a Ruskom sa vyznačovali trhovou asymetriou, keďže na bieloruskej strane sa zachoval štátny protekcionizmus, ktorý zabraňoval slobodnému prístupu ruských tovarov a kapitálu. Otázka podielu ruských firiem na privatizácii kľúčových bieloruských podnikov vždy zohrávala centrálnu úlohu v bilaterálnej agende, len záujmy ruskej ekonomickej elity tu stále narážali na špecifikum bieloruského „sociálno-ekonomického modelu“. V tomto modeli maximálna koncentrácia moci v politickej „nadstavbe“

3 Vízia vytvorenia jednotného ekonomickeho spoločenstva „od Lisabon až po Vladivostok“ tiež patrí k euroázijskej rétorike Vladimira Putina.

4 A to aj keď čisto štatistický obrat tovaru Bieloruska s Európskou Úniou v posledných rokoch prekročil obrat tovaru s Ruskom. To je zasa len kvôli tomu, že základ bieloruského vývozu do krajín EÚ tvorí spracovaná ruská ropa.

bola podmienená symetrickým sustredením hospodárskej činnosti (v štátom kontrolovaných veľkých podnikoch) v jej ekonomickej „základni“.

Kým euroázijská ekonomicke integrácia predpokladá - aspoň vo svojom návrhu – zavedenie rovnakých podmienok hospodárenia vo všetkých členských krajinách, to by znamenalo koniec bieloruského štátneho protekcionizmu. V praxi to znamená ekonomickými okolnosťami prinútenú privatizáciu a stroskotanie celého sociálno-ekonomického modelu, základom ktorého je rozhodujúca úloha štátu. Očividným výsledkom je teda aj strata kontroly nad politickou situáciou, ktorej stabilita je podmienená paternalistickým „sociálnym kontraktom“: garancie minimálneho blahobytu výmenou za extrémnu koncentráciu politickej a ekonomickej moci.

Z toho je vidieť, že žiadnu liberalizáciu hospodárskych vzťahov s Ruskom, teda „súťaž jurisdikcií“, „slobodný pohyb kapitálov“ a ďalšie „horory“ by bieloruské vládnuce vrstvy v živote nechceli. Boli celkom spokojné s popísanou situáciou asymetrie, keď Rusko poskytovalo aj peniaze na štátnu podporu priemyslu aj trhy pre jeho výroby.

Paradox je však v tom, že vstúpiť do pochybnej hry euroázijskej integrácie Aleksandra Lukašenku prinútil stupňujúci „ruský pragmatizmus“. V posledných rokoch ochota ruského establishmentu poskytovať ekonomickú podporu Bielorusku výmenou iba za vojenské a geopolitické spojenectvo postupne klesla a rástol záujem Rusov o ekonomickú (a následne sa dá predpokladať aj politickú) expanziu. Vstúpením najprv do Colnej Únie a následne do Spoločného hospodárskeho priestoru chcela bieloruská vláda vybojovať rovnaké cenové podmienky pri dovoze ruskej ropy a plynu, od ktorých kriticky závisí rozvoj bieloruskej ekonomiky.

Niektorí analytici v súvislosti s tým poznamenali, že právo zadávať ceny na ropu a plyn podľa vlastnej nálady sa Rusko až tak jednoducho nevzdá. Je to vraj príliš dôležitý nástroj vplyvu, aby ho podriadilo transparentným medzinárodným

pravidlám.

Vyzerá to však, že „zl'avu“ na zemný plyn konečne Bielorusko dostalo, keď 25. novembra 2011 v Moskve boli podpísané bielorusko-ruské dohody, podľa ktorých v roku 2012 bude Bielorusko platiť \$165.6 za 1000 m³ plynu. V rokoch 2013-2015 bude cena určená na základe cien, ktoré platia jednotlivé administratívne jednotky Ruska.⁵ Ide teda o takzvané „vnútorne ceny“, ktoré sa výrazne líšia od podmienok, za ktorých zemný plyn kupujú členské štáty Európskej Únie, ale aj iné krajiny východnej Európy. Zároveň však Bielorusko prišlo o kontrolu nad plynovodom, súčasťou dohôd sa stal aj predaj posledných 50% akcií „Beltransgaz“ Gazpromu. To však podľa expertov Rusom stačiť nebude: ide o širšiu privatizáciu kľúčových bieloruských podnikov ruským kapitálom. Dokonca sa predpokladá, že práve táto „zl'ava“ bola nielen „odmenou“ za podpísanie „euroázijských dohôd“ (teda za podiel na geopolitickom projekte), ale aj krokom k zabezpečeniu priaznivých podmienok hospodárskej činnosti pre budúcich ruských majiteľov veľkých bieloruských podnikov. Sú to teda naozaj vnútorné ceny, lebo sú v podstate stanovené pre vlastných podnikateľov.⁶

Čo by sa dalo povedať o ďalších ekonomických vyhliadkách pre Bielorusko v kontexte „euroázijskej integrácie“? Niektorí nezávislí experti vyslovujú voči budúcemu spoločnému hospodárskemu priestoru skôr obavy, ako optimistické očakávania. Ide najmä o kvantitatívnu disproporciu dvoch ekonomík (bez ohľadu na to, že prítomný bude aj o niečo väčší Kazachstan), o menšiu konkurencieschopnosť štátom podporovaného bieloruskeho priemyslu v porovnaní s ruským, resp. o to, že bieloruské podniky v podmienkach liberalizácie budú zničené konkurenciou. Zároveň je to aj o nízkych šanciach nájsť si miesto na otvárajúcich sa nových trhoch,

5 Russia and Belarus define new terms and conditions for gas supply and transmission. Gazprom takes full ownership of Beltransgaz. <http://www.gazprom.com/press/news/2011/november/article124286/>

6 Okrem „zl'avy“ na plyn dostane Bielorusko tiež kredit vo výške 10 miliárd dolárov určený na výstavbu prvej bieloruskej atómovej elektrárne. Kým to na prvý pohľad môže vyzeráť ako pomoc, je to skôr tiež znakom ruskej ekonomickej expanzie. Budúca elektrárňa mala by byť spoločným rusko-bieloruským projektom, s podielom na zisku pre príslušné ruské podniky.

a napokon o hrozbe „emigrácie biznisu“, ktorý si za podmienok „súťaže jurisdikcií“ pravdepodobne vyberie liberálnejšie a menej zdaňované ekonomické režimy Ruska a Kazachstanu.⁷

Ekonomické výhody euroázijskej integrácie z bieloruského hľadiska zatiaľ vyzerajú skôr pochybne – ale to iba keď pripúšťame, že naozaj bude prebiehať podľa Putinovej vízie a že to bude transparentný proces integrácie do spoločného hospodárskeho priestoru v zmysle princípov liberálnej ekonómie.

Skeptické hlasy však upozorňujú, aby tieto oficiálne vízie neboli brané príliš vážne. Podľa nich žiadny podstatný rozdiel medzi projektom „euroázijskej únie“ a prechádzajúcimi pokusmi o integráciu na postsovietských územiach pozorovať nebudeme. Vraj nás čaká iba nové kolo už pomerne starej hry, keď postsovietske elity budú iba špekulovať s rétorikou integrácie vo vlastný prospech, kým skutočné politické rozhodnutia budú netransparentné a vo svojich dôsledkoch vzdialené od oficiálnych deklarácií a podpísaných dohôd.

To môže napríklad znamenať, že tempo „euroázijskej integrácie“ bude priamo závislé od vnútropolitických okolností v Rusku, resp. od potreby ruských elít ťažiť politický kapitál z „obnovenia veľmoci“. Keď sa Putinova predvolebná kampaň skončí, pravdepodobne klesne aj ochota štedro odmeňovať svojich postsovietských partnerov za podiel na geopolitickom projekte. A zároveň sa znovu objaví „pragmatizmus“ a dôjde k moskovsko-minským hádkam o privatizáciu bieloruských podnikov.

Alebo, sú lacný plyn a kredity ktoré Bielorusko momentálne dostáva, nielen odmenou, ale aj spôsobom ako prilákať Ukrajinu, kde sa zatiaľ nerozhodlo o tom aká integrácia je lepšia, európska alebo euroázijská.

Bez ohľadu na konkrétny kontext je jasné, že viaceré výhody, ktoré Bielorusko môže potenciálne získať od euroázijskej integrácie nebudú vyplývať z transparentných pravidiel a inštitúcií, ale z politickej a geopolitickej konjunktúry, z manipulácií elít, t.j. koniec koncov, z „dobrej vôle“ Moskvy voči svojim „spojencom“. Pokiaľ ide o zachovanie doterajšieho ekonomického a politického modelu, „euroázijský projekt“ sa stane zámenkou pre poskytnutie ďalšej finančnej pomoci na udržanie stability nekonkurencieschopného bieloruského hospodárstva, resp. sociálnej a politickej stability v Bielorusku. V dlhodobej perspektíve však záujmy veľkého ruského kapitálu narazia na existujúci model a budú vyžadovať jeho demontáž alebo podstatnú transformáciu. V doterajšej konfigurácii je teda expanzia ruského kapitalizmu v Bielorusku skôr otázkou času.

Autor je Phd študent na ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, Fakulta sociálnych a ekonomických vied univerzity Komenského v Bratislave, školiteľ: doc. Jozef Bátora, PhD

Pod'akovanie: Ďakujem môjmu kolegovi Bc. Matejovi Navratilovi za opravu štylistických a gramatických chýb pri vypracovaní článku.

⁷ Обухович А. Реальный сектор. Наказание интеграцией. <http://news.tut.by/economics/256722.html>

Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy (CENAA)

je think-tank, ktorý pôsobí v oblasti medzinárodných vzťahov, zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Okrem výskumu v týchto oblastiach CENAA pripravuje analýzy, štúdie, vydáva odborné publikácie, vrátane Panorámy globálneho bezpečnostného prostredia a Transatlantických listov, organizuje workshopy, konferencie, diskusné kluby pre študentov slovenských univerzít a ďalšie aktivity ako napríklad letnú školu pre mladých profesionálov, ktorou prispieva do vzdelávania mladej odbornej komunity z Balkánu, východnej Európy a Kaukazskej oblasti. CENAA zároveň každý rok organizuje aj Slovenské strategické fórum, ktoré je exkluzívnou platformou odborníkov z ministerstiev, parlamentu, think-tankov, mimovládnych organizácií a akademikov. Cieľom projektu je otvorene prediskutovať najdôležitejšie aktuálne otázky medzinárodných vzťahov a európskej bezpečnosti. Okrem aktivít na Slovensku je CENAA zaangažovaná do tranzičných projektov zameraných na odovzdávanie a aplikáciu slovenských skúseností z integračných procesov predovšetkým vo východnej a juhovýchodnej Európe, a tiež pôsobí v širšej medzinárodnej odbornej komunite a participuje na medzinárodných výskumných projektoch v oblasti medzinárodných vzťahov a bezpečnostnej politiky.

Podrobnejšie informácie o našich aktivitách nájdete na www.cenaa.org

ISBN 978-80-9700041-7-0